

Prubířské kameny ministryně školství

(Literární noviny, 10.9.2015, Bob Kartous)

Těsně před prázdninami přišla relativně dlouho očekávaná změna na postu ministra školství. Osobními peripetemi i zjevným diletantismem zdiskreditovaného Marcela Chládky vystřídala Kateřina Valachová. A objevila se jako relativně nečekaná volba.

Marcel Chládek se v závětrí opozice na své ministerské angažmá připravoval několik let, aby nakonec popřel vše, co původně deklaroval a sliboval. Valachová neměla pravděpodobně ještě v květnu tušení, že už za měsíc bude místo legislativní agendy úřadu vlády, kde působila jako náměstkyně Jiřího Dienstbiera, řešit povinný rok předškolního vzdělávání, přijímací zkoušky na střední školy, maturitu, kariérní řád učitelů, inkluzi, reformu financování a neprůhledné mračno dalších spletitých problémů, jež obestírají české školství.

Mission impossible?

Předpokládejme, že nová ministryně školství využila prázdnin k tomu, aby se s novou agendou alespoň trochu seznámila. Proniknout do souvislostí všech výše nastíněných problémů, pochopit složitost fungování do té doby neznámého úřadu se všemi resentimenty skrytými za zdmi budov v Karmelitské ulici, notabene za situace, kdy možnou výměnu úředníků velmi efektivně zazdil služební zákon vstoupivší v platnost 1. 7. 2015 a zjevný tlak na to, aby jako nestranická ministryně přijala do okruhu svých spolupracovníků lidi navržené stranou, za kterou kandiduje, stejně jako nepřátelský postoj ministra financí Babiše k výraznějšímu zvýšení rozpočtu kapitoly ministerstva školství... to vše činí z její čerstvě naplněné ambice takřka "mission impossible".

Kateřině Valachové nechybí odhodlání a snaha dokázat, že v podstatě od prvního okamžiku, kdy převzala od Miloše Zemana jmenovací dekret, je kovanou odbornicí na vzdělávací problematiku. Možná právě podvědomá absence jisté nesplněné povinnosti vede mladou ministryni k tomu, aby dokazovala, že svým povinnostem umí dostát. Právě poněkud přehnaná verva a snaha přesvědčit ještě předtím, než čas schopnosti Kateřiny Valachové prověří, vyvolávají spíše nejistotu. Bylo by krajně neobjektivní hodnotit novou ministryni podle několika prázdninových měsíců, i když i během nich se v jejím pohledu na rozvoj vzdělávání v ČR muselo něco podstatného stát. Zkusme vzít nejdůležitější úkol, který ministryni Valachovou čeká, a pokusme se objasnit podmínky, jež nepochybně výrazně ovlivní úspěch či neúspěch jeho naplnění. Tím je inkluze.

Největší výzva: Inkluze

Z hlediska budoucího dopadu vzdělávacího systému na rozvoj české společnosti je jednoznačně největší výzvou zavedení tzv. inkluze do praxe českých škol. Slovo inkluze získalo – také díky nešťastnému a krajně nepoučenému angažmá Miloše Zemana v této věci – takřka pejorativní nádech. I když se výsledky jednotlivých průzkumů liší, mezi českými učiteli velmi pravděpodobně převládá averze vůči snaze zařazovat žáky s různými typy znevýhodnění do hlavního vzdělávacího proudu. Zejména se to týká žáků znevýhodněných sociálně a v první řadě těch romského původu. Ale nejen jich. Byť romské děti naplňují tzv. praktické školy z téměř 30 procent, většina žáků těchto škol, v nichž jsou vzdělávání podle rámcových vzdělávacích programů pro lehce mentálně postižené, jsou dětmi bílé majority.

Bez ohledu na etnikum jde o tisíce dětí, jimž se dostává pouze velmi ochuzeného vzdělání a jejichž vzdělávací kariéra následně končí na dvouletých učebních oborech, tedy bez reálné kvalifikace, a tedy s budoucností bez perspektivy. Za tento stav je Česká republika dlouhodobě kritizována ze strany mezinárodních organizací, jako je třeba Amnesty International. Evropská komise stále vede proti ČR tzv. infringement proceedings, tedy v podstatě správní řízení pro porušení mezinárodně uznávaných lidských práv. Jde o tristní situaci, která dlouhodobě poškozuje pověst ČR na mezinárodní scéně a v praktické rovině může ovlivnit např. tok peněz z evropských fondů do českého vzdělávání.

Během působení Marcela Chládky byla sice přijata novela školského zákona, která předpokládá zásadní změnu v přístupu k žákům se speciálními potřebami, nicméně sám ministr se snažil úporně lhát v tom smyslu, že ČR v žádném případě děti ze sociálně slabého prostředí v otázce přístupu ke vzdělání nediskriminuje. Ale nejde jen o mezinárodní ostudu. ČR v současnosti jedná zcela v rozporu s vlastními zájmy, jelikož segregace dětí, které jsou schopny dosáhnout běžného vzdělání, v institucích s ochuzenou vzdělávací náplní velmi efektivně reprodukuje sociální vyloučení těchto lidí v budoucnosti.

Veřejný zájem nebo zájmové skupiny?

Nuže, Kateřina Valachová má nelehký úkol. Bude muset připravit prováděcí vyhlášku k zákonu, který předpokládá, že nejprve bude nutné aplikovat tzv. podpůrná opatření v běžných základních školách a teprve poté, kdy všechna tato opatření selžou, bude možné jednat o přeřazení žáka do praktické či speciální školy. Vyhláška samotná má říct, jakým způsobem mají školy při integraci žáků, na jejichž přítomnost často nejsou zvyklé, postupovat. Její přílohou má být i tzv. Katalog podpůrných opatření, jenž představuje konkrétní vademecum pro školy při práci s těmito žáky. Samotný katalog už je zpracován, a to ve velmi vysoké kvalitě v rámci projektu Systémová podpora inkluzivního vzdělávání, který koordinovala Univerzita Palackého v Olomouci, na němž se podílelo na devadesát odborných autorů, jenž byl pilotován na stovkách škol a jenž zpracoval na pět tisíc připomínek z terénu. Jenže ouha, zdá se, že na ministerstvu existuje snaha výsledky tohoto projektu ignorovat a vytvořit katalog pod jinou pracovní skupinou. A to je přesně ten druh resentimentu, o němž Kateřina Valachová nemohla mít ještě před několika týdny nejmenší tušení a s nímž se nyní bude muset vyrovnat.

Bude sledovat skutečně veřejný zájem, nebo zájem konkrétních skupin? Akta inkluze, její prováděcí vyhlášky a katalog podpůrných opatření budou jedním z prubířských kamenů. Pokud to Valachová myslí s inkluzí skutečně vážně, bude muset udělat i něco navíc: bude se muset za tuto reformu osobně, viditelně a jednoznačně postavit, bude muset sdělit českým učitelům, proč je důležitá a potřebná, bude jim muset ukázat, že právě oni jsou těmi, kdo mohou velmi výrazně změnit budoucnost této společnosti a posunout ji na vyšší úroveň. Je toho současná ministryně schopná? Těžko říct. Z dosavadních prohlášení vyplývá, že převzala agendu svého předchůdce, horké brambory, které je možné odložit – například přijímací zkoušky na SŠ, povinné maturity z matematiky nebo kariérní řád – odložila a v ostatních záležitostech jde cestou vyšlápanou Marcellem Chládkem. Tak je tomu například s mnoho let očekávanou reformou financování regionálního školství, která podle všeho bude sledovat model připravovaný skupinou sestavenou předchozím ministrem a která by měla vycházet z tzv. optimálně naplněné třídy. Mělo by tak dojít k eliminaci konkurenčního boje škol o děti, k němuž školy vede současné financování na žáka, tedy potřeba naplnit školu co nejvíce, bez ohledu na důsledky. Z vyjádření ministryně školství se však zdá, že byt' o reformu stojí, pravděpodobně se s její podstatou ještě úplně neseznámila.

Její tvrzení, že principem reformy bude financování "na učitele", uvádí odbornou veřejnost v údiv, jelikož si pod takovým principem nedokáže představit reálný model. Je však pravděpodobné, že jde pouze o terminologické nedorozumění, nicméně i to o leccem vypovídá. Ani tvrzení o tom, že ministerstvo bude mít připraven propracovaný systém, pomocí něhož bude směřovat peníze do více potřebných škol, na důvěryhodnosti nepřidá. Pokud se to ale povede, ministryně si zaslouží laudatio. Dosavadní neschopnost ministerstva školství směřovat podporu školám, které jsou v nouzi, je v přímém rozporu s jedním z hlavních požadavků Strategie vzdělávání 2020: řídit efektivně vzdělávací systém.

Prubířských kamenů bude nakonec jistě víc než jen inkluze a financování. V podstatě jde o to, zda bude Kateřina Valachová dostatečně silná, aby se zasadila o cestu rozvoje českého vzdělávání, což je cesta, která nepřinese okamžitý úspěch, ale může výrazně prospět této společnosti za dalších dvacet let. Nebo, zda se bude držet restriktivní politiky postavené na základech svého předchůdce, který více než veřejný zájem sledoval potřeby silných lobbistů v pozadí a hledal cestu k rychlému mediálnímu efektu bez ohledu na veřejný zájem. Uvidíme během následujícího školního roku.

Foto: Zahájení školního roku v ZŠ Vejrostova v Brně, ministryně školství Kateřina Valachová v deváté třídě.

foto: Anna Vavříková / MAFRA / Profimedia